

POLITICA EXTERNĂ A MIȘCĂRII LEGIONARE ÎN TIMPUL STATULUI NAȚIONAL-LEGIONAR DIN ROMÂNIA. ATITUDINEA FAȚĂ DE ANGLIA

În ziua de 30 noiembrie 1937 Căpitanul Mișcării Legionare dădea o faimoasă declarație prin care trasa în mod clar direcțiile politicii externe românești, în eventualitatea că legionarii vor cuceri puterea politică în România:

“Eu sunt contra Marilor Democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii Balcanice și n-am niciun fel de atașament pentru Societatea Națiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă a României alături de Roma și Berlin, alături de Statele revoluțiilor Naționale, în contra Bolșevismului. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel, în linia misiunii sale istorice în lume: Apărarea Crucii, a culturii și a civilizației creștine”¹.

Se cuvine subliniat că această declarație, împreună cu cea făcută în Parlament², în 1931, de către Corneliu Zelea Codreanu, cu memoriul trimis regelui Carol al II-lea, în ziua de 5 noiembrie 1936, cu telegramele trimise lui Hitler și Mussolini în anul 1937, precum și cu telegrama trimisă în 12 martie 1938 cu ocazia Anschluss-ului, constituie baza teoretică a viziunii de politică externă a Mișcării Legionare³.

Aceste concepte nu au fost transpuse decât parțial în practică și într-un mod indirect, deoarece, așa cum se știe, Mișcarea Legionară nu a format niciodată un guvern de sine-stătător, prin intermediul căruia să-și pună în aplicare principiile de politică externă, chiar dacă în guvernul format la 14 septembrie 1940, Mihail Sturdza⁴ deținea portofoliul Afacerilor Străine. Așa cum se cunoaște, politica externă a fost în mare parte înfăptuită de către generalul Ion Antonescu, conducătorul statului, legionarii neputând exercita o influență decisivă. În sprijinul acestei afirmații se poate spune că toate acordurile importante cu Berlinul au fost negociate direct de Antonescu, fără ca ministrul Afacerilor Străine să fie informat despre conținutul lor și, chiar mai mult, fără să participe⁵.

Guvernul din timpul statului național-legionar nu a fost altceva decât un

¹ Sturdza 1994, p. 130.

² La 3 decembrie 1931, în ședința Adunării Deputaților, Corneliu Zelea Codreanu a declarat că el, dacă este pus să aleagă între cele două extreme spre care se îndrepta opinia publică din Europa la acele vremuri, credea că soarele răsare nu la Moscova, ci la Roma. Neagoe 1971, p. 54.

³ Müller 1993, p. 33.

⁴ Mihail Sturdza (1886-1980). Doctor în drept internațional, diplomat, ministru plenipotențiar la Riga și Copenhaga, ministru de Externe al României în perioada septembrie-decembrie 1940, precum și în guvernul legionar din exil de la Viena (decembrie 1944-mai 1945). Evenimentele 1998, p. 30.

⁵ Sima 1997, p. 61.

hibrid, în care conflictele erau latente încă de la început și în care, fiecare grupare privea alianța ca pe o înțelegere vremelnică. Ba mai mult, se poate afirma fără a greși că în ciuda dorinței lui Codreanu de a nu prelua puterea înainte ca Legiunea să fie puternică și foarte unită, venirea la guvern a acesteia a avut loc când era cel mai puțin pregătită, mai toți liderii aflându-se, potrivit unei glume irevențioase, sub pământ precum cartofii⁶.

În plus, țara suferise grave pierderi teritoriale, la care un rol decisiv l-au avut tocmai statele spre care era îndreptată politica externă a României la acea vreme, adică spre Germania și Italia. Confrunțați cu o atitudine revizionistă din partea Uniunii Sovietice și a Ungariei, Antonescu și legionarii și-au dat seama că singura șansă de a contracara aceste amenințări o reprezintă apropierea față de Germania. Cele două țări ale Axei nu au fost blamate pentru rolul jucat în acțiunea de amputare teritorială a României, vina fiind atribuită în totalitate politicianilor vechiului regim. Astfel, Horia Sima, care a fost un fel de vicar pământesc al lui Codreanu în timpul statului național-legionar, afirma:

“Nu vă grăbiți să acuzați Puterile Axei de dictatul de la Viena, când voi ați făcut tot ce v-a stat în putință ca să provocați aceste puteri, până ce ați împins România în tabăra dușmanilor lor. Cum vroiați să trateze Roma și Berlinul o țară amestecată în nenumărate încercări și comploturi contra securității lor și în serviciul Moscovei?”⁷.

Legionarii, conștienți de pierderile imense suferite, considerau că biruința de la 6 septembrie 1940 este mult mai însemnată, poporul român devenind, conform concepției legionare, pentru prima dată stăpân pe destinul său, bucuria de a scăpa de regimul responsabil de aceste pierderi întrecând cu mult durerea pierderii Ardealului⁸.

După împărțirea portofoliilor între cele două facțiuni ale guvernului⁹, ministrul Afacerilor Străine, Mihail Sturdza, a dus o luptă dură cu Antonescu pentru a-și impune proprii oameni în cadrul ministerului¹⁰, el proclamând totodată necesitatea alianței României cu Axa, orice altă conexiune politică fiind

⁶ Nagy-Talavera 1996, p. 420.

⁷ Sima 1995, p. 9.

⁸ *Ibidem*.

⁹ În guvernul format în noaptea de 14/15 septembrie 1940, Mișcarea Legionară deținea vicepreședinția Consiliului de Miniștri, prin Horia Sima, Ministerul Afacerilor Străine - Mihail Sturdza, Ministerul Afacerilor Interne - Constantin Petrovicescu, Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor - Pompiliu Nicolau, Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor - Traian Brăileanu și Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale - Vasile Iasinschi. Militarii, politicienii și tehnocrații dețineau ministerele strategice (Economia, Finanțele, Coordonarea și Statul Major Economic, Agricultură, Justiția, Apărarea Națională, Armata, Aerul și Marina). Simion 1976, p. 41-42; Veiga 1993, p. 281.

¹⁰ Colaboratorii apropiați ai ministrului Sturdza au fost: avocatul Mircea Vlasto, în calitate de șef de cabinet, Alexandru Cretzianu, ca secretar general. Laeuen 1943, p. 84. Apud Nagy-Talavera 1996, p. 145-147.

astfel automat dizolvată. În cadrul acestor negocieri dintre, pe de o parte, Conducătorul statului și, pe de altă parte, ministrul Sturdza, se înscrie și cererea ultimului de a numi miniștri legionari în statele “revoluțiilor naționale”, adică în Germania, Italia, Spania, Portugalia, la care s-a adăugat și Grecia¹¹.

În timpul statului național-legionar, sub patronajul lui Horia Sima, Mișcarea a promovat prin intermediul lui Mihail Sturdza o politică externă în concordanță cu cea a statelor cu regimuri totalitare, ca Germania și Italia. Această orientare, pe lângă aspectele ideologice ce nu pot fi neglijate, mai are o cauză foarte importantă. Considerând că bazele politicii românești trebuie să fie stabilite ținând cont de amenințarea neîncetată a vecinului de la Răsărit, pentru că așa cum în cazul Franței, dușmanul ereditar era Germania, în cazul României acest trist rol îl avea Uniunea Sovietică¹². Având convingerea că din toate năvălirile și din toate ocupațiile, năvălirea slavă a fost singura care a amenințat în trecut ființa neamului românesc, Mihail Polihroniade enunța în carte sa, *Tineretul și politica externă*, o axiomă care nu trebuia nicicând uitată: România nu poate lupta alături de Uniunea Sovietică¹³. Concluzia sa este chiar una apoteotică. Considerând că în acele vremuri Rusia personifica iadul pe pământ, revolta împotriva unei civilizații milenare, încercarea de distrugere a neamurilor și batjocorirea lui Dumnezeu, același autor puneă întrebarea în mod retoric “De ce să ne facem frate cu dracul? Doar ca să câștigăm iadul?”¹⁴.

Atașamentul față de “noua ordine europeană”, dominată de Hitler și Mussolini, era total, cel puțin la nivel declarativ, poziția Gărzii de Fier față de Germania și Italia fiind rezumată astfel: „Suntem nu alături de Axă, ci în Axă”, cum afirma Mihail Manoilescu¹⁵. Totuși, se pare că simpatiile legionarilor erau îndreptate mai mult spre Italia, decât spre Germania, și doar inferioritatea economică și politică a primei i-a determinat pe legionari să nu aibă relații mult mai bune cu puterea peninsulară.

Legăturile dintre România și Italia au fost numeroase. Astfel, la începutul lunii octombrie 1940, Partidul Fascist a organizat la Padua o manifestație a tineretului naționalist european, la care au participat tineri din Germania, Spania, Ungaria, Bulgaria și România¹⁶. Participarea românească a constat în trimiterea a 120 de “cămăși verzi”, în cea mai mare parte studenți¹⁷. Între 13 și 17 noiembrie, generalul Antonescu și ministrul Afacerilor Străine au efectuat o vizită în Italia, ei fiind primiți de Mussolini și Ciano. Aparent, vizita a arătat excelentele relații ce existau între cele două state, dar, în realitate, a scos în evidență nemulțumiri

¹¹ Sima 1995, p. 145-147.

¹² Brădescu 1996, p. 84-85.

¹³ Polihroniade 1937, p. 9.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Zamfirescu 1997, p. 125.

¹⁶ Sima 1995, p. 132.

¹⁷ *Ibidem*.

majore. Fiecare tabără a avut o mare decepție, cauzată de partenerul de dialog. Mussolini nu digerasse încă afrontul adus prin tratarea superficială de către Antonescu a propunerii de trimitere în România a unei misiuni militare italiene, în vreme ce conducătorul statului român, la rândul său, înghițise amar datorită verdictului extrem de favorabil Ungariei, dat de comisia Altenburg-Roggeri¹⁸, în noiembrie 1940¹⁹.

Este clar însă, fără a neglija relațiile cu Italia, că cele mai importante decizii ale politicii externe românești au fost cele legate de Germania. Sosirea primelor elemente de comandament ale misiunii militare germane²⁰, conduse de generalul Erik Hansen, dar, mai ales, aderarea României la Pactul Tripartit, în 23 noiembrie 1940²¹, reprezintă două momente extrem de importante din acea perioadă, momente ce au contribuit din plin la modelarea politicii externe românești pentru următorii patru ani. Se cuvine a fi menționat faptul că tratativele

¹⁸ După Dictatul de la Viena, datorită tratamentului aplicat românilor în Transilvania de Nord de către armata maghiară, guvernul de la București a decis să facă apel la intervenția Axei. Germania și Italia au luat decizia constituirii unei comisii de anchetă germano-italiene, alcătuită din miniștrii plenipotențiarilor Altenburg și contele Roggeri di Villanova. Între 17 și 27 octombrie 1940, comisia a parcurs cu automobilul aproximativ 3.000 de kilometri, și a audiat peste 500 de persoane. În urma acestei investigații s-a stabilit că atât România, cât și Ungaria sunt vinovate, precizându-se totuși că partea maghiară are o mai mare parte de vină. Acest verdict nu a mulțumit deloc partea română, astfel că din punctul de vedere al Bucureștilui, rezultatele anchetei Comisiei Altenburg-Roggeri nu au avut rezultatele scontate. *Transilvania 1995*, p. XXXVI-LI.

¹⁹ Rallo 1999, p. 105.

²⁰ Cererea ca o misiune militară germană să vină în România nu a reprezentat ceva nou pentru acea vreme. Această solicitare a fost formulată pentru prima dată de către regele Carol al II-lea, la 2 iulie 1940. La 7 septembrie 1940, la doar două zile de la primirea puterilor depline, generalul Ion Antonescu i-a explicat colonelului Alfred Gerstenberg, atașatul german al aviației militare la București, că România dorește o colaborare între forțele armate germane și cele române, care să se concretizeze în trimiterea de trupe motorizate germane, de unități de aviație, precum și în livrarea de armament, îndeosebi tancuri și tunuri antiaeriene. În urma raportului întocmit de generalul-locotenent Kurt von Tippelskirch, șeful Cartierului General IV al Statului Major al Trupelor de Uscat, la 9 septembrie 1940, Adolf Hitler a hotărât definitiv să trimită în România o misiune militară a trupelor de uscat și a aviației militare, precum și instructori militari. La 30 septembrie, această decizie a fost transmisă și guvernului român, pe cale diplomatică. La 7 octombrie, Ministerul Propagandei Naționale de la București a dat un comunicat oficial prin care se anunța trimiterea unei misiuni militare germane în România, în timp ce oficialii celui de-al Treilea Reich au confirmat această știre abia la 12 octombrie. Buzatu 1998, p. 331-332; Hillgruber 1994, p. 133-135.

²¹ Aderarea României la Pactul Tripartit nu a însemnat nimic altceva decât punctul culminant, dar și rezultatul firesc al politicii externe românești duse după demiterea lui Nicolae Titulescu, din funcția de ministru al Afacerilor Străine, la 29 august 1936. Dacă până la această demitere se considera că hotărârile României erau cel mai bine asigurate prin menținerea țării într-un sistem de securitate colectivă antigerman, ulterior, s-a promovat o politică de neutralitate neoficială față de toate Marile Puteri, urmată apoi de o apropiere crescândă față de Germania. La 1 iulie 1940, România a renunțat la garanțiile franco-britanice, acordate cu un an înainte, ceea ce semnifică abandonarea orientării politicii externe românești către Franța și Marea Britanie. Trei zile mai târziu s-a format un guvern progerman, condus de generalul Ion Gîrțu, cu Mihail Manoilescu la Externe. Vezi Haynes 2003, *passim*.

ce au precedat aderarea României la Pactul Tripartit au fost realizate în exclusivitate de Conducătorul statului, fără implicarea Ministerului Afacerilor Străine, și fără ca titularul acestui minister să fie ținut la curent²².

Este interesant de subliniat că relațiile legionarilor cu Germania nu au fost chiar atât de bune, cum s-ar putea crede. Atât Ministerul de Externe al Reich-ului, cât și Wehrmacht-ul nefiind favorabili Mișcării. Același lucru se poate spune și despre personalul ce fusese detașat în România. Cu excepția lui Kurt Geissler, atașatul de poliție SS, a lui Albrecht Otto von Bolschwing, șeful SD-ului, și a lui Arthur Konradi, șeful AO²³ de la București, în rest, toate persoanele ce aveau funcții importante nu au privit deloc favorabil pe membrii Mișcării Legionare²⁴. În schimb, organizația de extremă dreaptă se bucura de sprijinul lui Himmler și al SS-ului, dar, se pare, nici simpatiile celor mai extremiști naziști nu au fost suficiente pentru a crea în Germania o opinie favorabilă legionarilor. Cumpărarea mai pe nimic a întreprinderilor evreiești de către oamenii de afaceri germani a creat o oarecare nemulțumire în rândul gardiștilor, știindu-se faptul că erau naționaliști și nu se supuneau orbește Germaniei²⁵. Un alt factor care a contribuit la o anumită periclitare a relațiilor dintre Germania și Mișcarea Legionară a fost faptul că ultima enunțată nu se bucura de o prea mare coeziune în interior, putându-se distinge, pe lângă facțiunea lui Horia Sima, încă două. Una dintre ele avea în frunte pe Ion Zelea Codreanu și pe fiii săi, Decebal și Horia, în timp ce cealaltă, cu o influență mai mare în Transilvania, avea tendințe antigermane puternice, fiind condusă de un oarecare Cojocaru²⁶.

Aderarea la Pactul Tripartit a României, dar, mai ales, sosirea misiunii militare germane, au contribuit din plin la adoptarea unei poziții de forță față de Ungaria. Proclamând că „arbitrajul de la Viena aparține trecutului”, Horia Sima și conducerea legionară au lansat nesfârșite atacuri antimaghiare, denunțând totodată atrocitățile comise de autoritățile horthyste²⁷. La rândul lui, Antonescu nu a ratat nicio ocazie de a-i reaminti lui Hitler că României i se făcuse o gravă amputare teritorială în favoarea Ungariei.

Din rândurile scrise mai sus este ușor de intuit faptul că strategia de politică externă a Mișcării Legionare s-a bazat pe o anumită imagine formată asupra relațiilor internaționale, imagine ce diferea profund de cea a mediilor oficiale ale statului și a partidelor democratice²⁸. Nu este total lipsită de adevăr observația că politica externă românească i-a lipsit în perioada interbelică o anumită constanță, fiind sucită și răsucită în toate sensurile, după cum au fost

²² Buzatu 1998, p. 331-332.

²³ Auslanderorganisation.

²⁴ Sima 1995, p. 44.

²⁵ Nagy-Talavera 1996, p. 427.

²⁶ *Ibidem*, p. 421.

²⁷ *Ibidem*, p. 425.

²⁸ Müller 1993, p. 33.

proiectate raporturile de forțe în Europa în diferite momente²⁹. Horia Sima nu avea niciun fel de dubiu asupra politicii duplicitare, practică de guvernele României Mari. “Sunt englezii mai tari? – Mergem cu englezii. Sunt nemții mai tari? – Ne potrivim după pasul lor. Sunt rușii mai tari? Alchimiștii politicii românești n-au ezitat să iasă în lume și cu rușii”³⁰.

Legionarii doreau să sfărâme vraja prestigiului tradițional de care Anglia și Franța se bucurau în România, deoarece considerau ei, națiunile occidentale purtau un război absurd, tocmai împotriva unor state care aveau ca obiectiv declarat apărarea civilizației occidentale și perenitatea sa³¹. Această remarcă viza în mod deosebit Anglia, deoarece, așa cum este bine știut, Franța semnase, la 22 iunie 1940, un armistițiu foarte apropiat de o capitulare, englezii fiind singurii care se împotriveau trupelor victorioase ale Wehrmacht-ului. Atitudinea britanică era, conform legionarilor, încă o dovadă a neînțelegerii reciproce dintre național-socialismul german și democrațiile occidentale³². În plus, se considera că oamenilor politici români le-a lipsit în trecut o mentalitate sănătoasă, ei bazându-se în conducerea politicii externe românești pe asentimentul și sfaturile diplomaților occidentali, această situație, dependența de Anglia și Franța, fiind considerată rușinoasă și umilitoare³³.

Așa cum a fost scos în evidență în paginile anterioare, luând în calcul neîncetatul antagonism româno-rus, Mișcarea Legionară a considerat întotdeauna că politica britanică este incompatibilă cu politica României, aceasta din urmă având probleme și dușmani diferiți față de cei ai Angliei³⁴. În vreme ce puterea insulară avea posibilitatea de a opta pentru o a treia cale, neutralitatea sau chiar alianța cu Statele Unite, România, având frontiera pe Nistru, nu putea decât să aleagă între cele două puteri ce străjuiau Europa Central-Răsăriteană în extremitățile sale: Germania sau Uniunea Sovietică. Credința în rolul nefast pe care îl aveau evreei din România, și puternica influență a cercurilor evreiești din Anglia sporeau sentimentele antiengleze ale legionarilor. Pur și simplu se considera că România juca doar un rol de contrafort pentru țările apusene, politica externă românească fiind apreciată doar după gradul de asemănare a acesteia cu politica Occidentului.

Direct sau indirect, Anglia era acuzată de toate relele posibile, psihoza anti-engleză fiind extrem de puternică în rândurile legionarilor. Astfel, garanțiile britanice de integritate teritorială nu au fost decât vorbe în vânt, valabile până în momentul în care au trebuit transpuse în practică, iar Londra era considerată a fi centrul iudeo-masoneriei mondiale. Pierderea Basarabiei și arbitrajul de la Viena nu ar fi avut loc dacă nu ar fi fost alinierea politicii externe românești la cea a Foreign

²⁹ Sima 1997, p. 61.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Brădescu 1996, p. 82-88.

³² *Ibidem*, p. 86.

³³ *Ibidem*, p. 81.

³⁴ *Ibidem*, p. 80.

Office-ului. Polonia ar fi refuzat propunerile de discuții ale Germaniei datorită amestecului englezilor, Anglia fiind acuzată chiar și de izbucnirea celei mai distrugătoare conflagrații din istoria omenirii, al doilea război mondial³⁵. Nu a scăpat neobservată activitatea guvernelor din exil de la Londra, care, conform membrilor Mișcării, duceau o politică contrară intereselor propriilor lor popoare, precum și tendința diplomației britanice de încercuire a Germaniei. Concluzia la toate aceste lucruri? O alianță cu această țară era totalmente exclusă, ba mai mult, Anglia trebuind să fie izgonită de pe continent, deoarece “perfidia” acesteia era cauza tuturor evenimentelor reprobabile din trecut, în planul relațiilor internaționale.

Este interesant însă de menționat atitudinea față de Anglia a comandoului von Müller, adjutantul amiralului Canaris, atitudine ce a fost exprimată viitorului ministru de Externe al României, Mihail Sturdza, și consemnată în cartea acestuia, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*. Viitorul deținător al portofoliului Externelor era nici mai mult, nici mai puțin sfătuit ca România să facă tot posibilul pentru a evita un război împotriva britanicilor, deoarece Marea Britanie va fi întotdeauna învingătoare³⁶.

Excesele comise de gardiști, asasinatelor de la Jilava și, mai ales uciderea lui Nicolae Iorga și a lui Virgil Madgearu, au dus la o răceală accentuată între cei doi parteneri de guvernare: generalul Ion Antonescu, sprijinit de armată, pe de o parte și, Mișcarea Legionară, pe de altă parte.

Luna decembrie a anului 1940 reprezintă perioada de timp în care Conducătorul statului a luat măsuri directe împotriva legionarilor, printre acestea aflându-se și destituirea lui Mihail Sturdza ca titular al Externelor. Începând cu 23 decembrie, atribuțiile fostului ministru au fost preluate „ad-interim” de către Antonescu, la el ajungând toate rapoartele misiunilor diplomatice românești³⁷. Cu destituirea lui Mihail Sturdza, practic, se pune capăt oricărei influențe a Mișcării Legionare asupra politicii externe românești, precum și a acțiunii de transpunere în practică a „psihozei antiengleze” a acesteia.

SORIN ARHIRE

**THE FOREIGN POLICY OF THE LEGIONARY MOVEMENT
DURING THE NATIONAL-LEGIONARY STATE IN ROMANIA.
ATTITUDE TOWARDS ENGLAND**

ABSTRACT

Taking into account the incessant Romanian-Russian antagonism, the Legionary Movement's permanent position was that British foreign policy is incompatible with that of

³⁵ Constant 1941, p. 49. *Apud* Müller 1993, p. 35-36.

³⁶ Sturdza 1994, p. 174.

³⁷ Trașcă, Stan 2002, p. 53-54.

Romania, the latter having problems and enemies different from those of England. The belief in the negative role that the Jews had in Romania and the powerful influence of the Jewish circles in England increased the anti-English feelings of the legionaries. England was accused, directly or indirectly, of all evils possible, the anti-English psychosis being extremely strong within the Legionary ranks. Accordingly, the British guarantee to Romania in April 1939 was nothing more than empty words and London was considered the centre of the world Jewish Masonry. The loss of Bessarabia and the Vienna Award would never have taken place if there had not been for the alignment of Romania's foreign policy to that of the Foreign Office. Poland allegedly refused the German invitation to discussions due to English interference, thus England being blamed for the start of the Second World War itself. The activity of the governments in exile to London – who, according to the members of the Legionary Movement, led a policy opposed to the interests of their own countries - did not escape notice, as neither did the tendency of the British diplomacy to encircle Germany. The conclusion to all these was that, according to the legionaries, an alliance with England was out of the question. What is more, England had to be driven away from the continent, since its *perfidiousness* was the cause of all blamable events in the past, in the area of international relations.

Abrevieri bibliografice

- Brădescu 1996 - Faust Brădescu, *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, București, 1996.
 Buzatu 1998 - Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1998.
 Constant 1941 - Alexandru Constant, *Un an decisiv 1939/1940*, București, 1941.
 Evenimentele 1998 - *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol. I, București, 1998.
 Haynes 2003 - Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Iași, 2003.
 Hillgruber 1994 - Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, 1994.
 Laeuen 1943 - Harold Laeuen, *Marschall Antonescu*, Essen, 1943.
 Müller 1993 - Florin Müller, "Politica externă a Mișcării Legionare: ideologie și strategii", în *Arhivele totalitarismului*, I, nr. 1, 1993, p. 32-40.
 Nagy-Talavera 1996 - Nicolas M. Nagy-Talavera, *Fascismul în Ungaria și România*, București, 1996.
 Neagoe 1971 - Stelian Neagoe, "Garda de Fier în parlamentul României", în *Împotriva fascismului*, București, 1971, p. 53-68.
 Polihroniade 1937 - Mihail Polihroniade, *Tineretul și politica externă*, București, 1937.
 Rallo 1999 - Michelle Rallo, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa 1919-1945*, București, 1999.
 Sima 1995 - Horia Sima, *Era libertății. Statul național-legionar*, vol. I, Timișoara, 1995.
 Sima 1997 - *Mișcarea Legionară și Monarhia*, Iași, 1997.
 Simion 1976 - Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976.
 Sturdza 1994 - Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, 1994.
 Transilvania 1995 - *Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944)*, ediție, studiu introductiv, note de dr. Vasile Pușcaș, Cluj-Napoca, 1995.
 Trașcă, Stan 2002 - Ottmár Trașcă, Ana-Maria Stan, *Rebeliunea legionară în arhive străine (germane, maghiare, franceze)*, București, 2002.
 Veiga 1993 - Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, București, 1993.
 Zamfirescu 1997 - Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, 1997.

Cuvinte-cheie: Axa, cămăși verzi, căpitan, fascism, guvern, Mișcarea Legionară, naționalism, Pactul Tripartit, politică externă, progerman, revoluții naționale, tratative.

Keywords: Axis, captain, fascism, foreign policy, government, green shirts, Legionart Movement, national revolutions, nationalism, pro-German, treaties, Tripartite Pact.